

ERKIN RAQOBAT MUHITINI SHAKLLANTIRISH ORQALI
TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH

Aminova Shaxnoza

Annotatsiya: *Ushbu tezisda, hududda erkin raqobat muhitini shakllantirish orqali tadbirkorlikni rivojlantirish haqida soʻz yuritilgan.*

Kalit soʻzlar: *raqobat muhiti, monopoliyaga qarshi komplayens instituti, birja savdolari, raqobatga qarshi kelishuv, raqobatga cheklovlar, erkin raqobat muhiti.*

Annotation: *This thesis talks about the development of entrepreneurship by creating an environment of free competition in the region.*

Keywords: *competitive environment, antitrust compliance agency, stock exchange, anti-competitive agreement, restrictions on competition, free competitive environment.*

Raqobat muhitini yaratishda mahalliy mahsulotlarning ham ichki bozorda, ham tashqi bozorda yuqori raqobatbardoshligini taʼminlash muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda ishlab chiqarilayotgan va qayta ishlangan mahsulotlarning ichki va tashqi bozordagi ulushi salmoqli boʻlsa-da, uni yanada oshirish imkoniyati mavjud. Bu ichki bozorni toʻldirish, eksportbop mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirishga eʼtibor qaratishni dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Barqaror rivojlanishga erishish va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish ilgʻor innovatsion iqtisodiyotga ega bolishni taqozo etadi. Bunga erishish uchun ichki bozorda barcha tovar ishlab chiqaruvchilar uchun teng raqobat imkoniyatlarini yaratish, yaʼni qulay makroiqtisodiy muhitni yaratish, milliy ishlab chiqaruvchilarni tashqi bozorlarda erkin faoliyatini taʼminlab berish va xalqaro miqyosda ularning qonuniy himoyasini taʼminlashdir.

Bugungi kunda rivojlangan davlatlar tajribasi ham shuni koʻrsatadiki, mamlakatda ishlab chiqarish va xizmat koʻrsatish sohasini yanada rivojlantirish va bu orqali halol raqobat muhitini shakllantirish pirovardida esa aholiga sifatli va hamyonbop mahsulot va xizmatlarni yetkazib berish taraqqiyotning muhim omillaridan hisoblanadi. Bu borada esa raqobat muhitini keng joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan Oʻzbekiston respublikasi Prezidenti tomonidan 2020-yil 29-dekabrdagi parlamentga murojaatnomasida [1] bozorda teng raqobat muhitini yaratish va halol pok tadbirkorlarni har tomonlama qoʻllab quvvatlash maqsadida “yashirin

iqtisodiyot” ni qisqartirishga qartilgan mexanizmlar joriy etilishini ustuvor vazifa sifatida qayd etib o‘tilgan edi. O‘z navbatida mazkur vazifa davlat dasturining bir necha bandida xususan, 84 bandida belgilangan “Tadbirkorlik kodeksi” loyihasini ishlab chiqishda ham tadbirkorlik subyektlari uchun raqobat muhitini yaxshilash va davlatning ayrim funksiyalarini xususiy sektorga o‘tkazish tartibi aks ettirilishi belgilangan.

Hayotda xususiy mulkka nisbatan turli tajovuzlar kuzatilganda, tadbirkorlarning mulki yoki binosi buzilganda yoxud jamiyat manfaatlari uchun olib qo‘yilgan holatlarda kompensatsiya — zararining o‘rnini qoplash bilan bog‘liq masalalar hal etilmasdan qolib ketgan paytlar bo‘lgan. Bu esa ularning zarar ko‘rishiga, moliyaviy ahvoli yomonlashuviga olib kelgan. Asosiy qonunimizga yana bir yangi — “Insofsiz raqobat va monopollashtirishga yo‘l qo‘yilmaydi” degan norma kiritilishi kutilyapti. Bu esa, birinchi navbatda, tadbirkorlar oldida turgan eng murakkab va ko‘zga ko‘rinmas to‘siqlar olib tashlanishi, umuman, iqtisodiy faoliyatda bunga yo‘l qo‘yilmasligiga qaratilgani bilan ahamiyatli. Xorij tajribasiga e‘tibor qaratsak, Bolgariya, Vengriya, Gruziya, Qozog‘iston, Jazoir va boshqa ko‘plab davlatlar konstitutsiyalarida ham xuddi shunday me‘yorlar mustahkamlanganiga guvoh bo‘lamiz. Mamlakatimizda Tadbirkorlar va ishbilarmonlar harakati — O‘zbekiston Liberal-demokratik partiyasi tuzilganiga kelasi yili yigirma yil to‘ladi. Bu, albatta, kichkina muddat emas. Elektoratimizning asosiy vakillari bo‘lgan tadbirkorlar, ishbilarmonlar, fermerlar insofsiz raqobat bozordagi tengsizlikka olib kelishini juda yaxshi tushunadi. Haqiqatan, insofsiz raqobat nosog‘lom deqsinishlar, narx-navoning asossiz oshishiga olib keladi.

Shu ma‘noda, shubha yo‘qki, tadbirkorlarimiz Asosiy qonunimizda bunday normalar bo‘lishini ko‘pdan beri kutayotgani aniq va shu kabi takliflarning aksariyati aynan ulardan kelib tushgan. Insofsiz raqobatga, ya‘ni monopollashtirishga yo‘l qo‘yilmasligi mamlakat investitsiyaviy muhitini yaxshilashda bevosita ishtirok etadigan tadbirkorlar uchun juda katta imkoniyat. Shuningdek, ishbilarmon va mulkdorlar huquqlarini har tomonlama himoya qilish bo‘yicha qo‘yilgan vazifalarning konstitutsiyaviy kafolatlarini kuchaytirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, nafaqat yirik, balki kichik korxonalar, tadbirkorlik subyektlari, yakka tartibdagi ishbilarmonlar ham shu investitsiyaviy muhitning bir qismi sanaladi.

Raqobatning eng katta raqibi bu albatta, “Monopoliya” dir. Monopoliya uch asosiy sababga ko‘ra yuzaga keladi:

- yirik ilmiy va texnik kashfiyotlar;

- Rivojlanish natijasida kapitalning kontsentratsiyasi va markazlashuvi jarayonlarini kuchaytirish ishlab chiqaruvchi kuchlar jamiyat;
- Mulkchilikning yangi shakllarining paydo bo'lishi, ayniqsa aksiyadorlik jamiyati

Monopoliyalar mamlakat iqtisodiyotida qarama-qarshi rol o'ynaydi. Bir tomondan (salbiy), monopoliyalar ishlab chiqarishni cheklashi va unga yuqori narxlarni belgilashi mumkin. Bu esa mamlakat iqtisodiyotida resurslarning noratsional taqsimlanishiga olib kelishi mumkin. Monopoliyalar daromadlar tengsizligini kuchaytirishi mumkin. Yirik firmalar ilmiy-texnika taraqqiyotini (ilmiy-texnika taraqqiyoti) rivojlantirishda har doim ham o'z imkoniyatlaridan foydalanavermaydi, ular aholi turmush darajasining pasayishiga ta'sir ko'rsatishi, bozordagi raqobatni cheklab qo'yishi, bozordagi raqobatni cheklab qo'yishi mumkin. ishlab chiqaruvchi iste'molchi ustidan. Boshqa tomondan (ijobiy) monopoliya mahsulotlari boshqacha yuqori sifatli. Katta firma tadqiqot va ishlanmalarni amalga oshirishi mumkin. Monopoliyalar ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish imkoniyatlariga ega. Moddiy va moliyaviy resurslarni tejash imkoniyati mavjud. Ammo kichik va o'rta sinf tadbirkor vakillari rivojlanishiga va raqobat muhitiga o'z salbiy ta'sirini ko'rsatadi.

Raqobatning iqtisodiyotga ijobiy ta'siri esa quyidagicha:

- rivojlanishiga hissa qo'shadi ilmiy-texnikaviy taraqqiyot, doimiy ravishda tovar ishlab chiqaruvchisini ariza berishga majbur qilish eng yaxshi texnologiya resurslardan oqilona foydalanish. Raqobat tufayli iqtisodiy samarasiz ishlab chiqarish, eskirgan uskunalari, sifatsiz tovarlar yuviladi;
- talabning o'zgarishiga sezgir bo'lib, ishlab chiqarish xarajatlarining arzonlashishiga olib keladi, narxlarning o'sishini sekinlashtiradi va ba'zi hollarda ularning pasayishiga olib keladi;
- ma'lum darajada kapitalning daromadlilik darajasi va darajasini tenglashtiradi ish haqi milliy iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida.

Xulosa:

Raqobat bozor munosabatlarining ajralmas qismi bo'lib, jarayonni iloji boricha madaniyatli qilish uchun uning qoidalari asta-sekin, lekin izchil takomillashtirilmoqda. Ushbu kurashning turlari va usullari har xil, ammo umuman olganda, ular mahsulotni muvaffaqiyatli amalga oshirishga imkon beruvchi afzalliklarni ta'minlashga to'g'ri keladi. Davlat va milliy yurisdiksiyalar tomonidan ko'riladigan ma'muriy choralar raqobatni saqlashga yordam beradi va monopolizatsiyani oldini oladi.

Iqtisodiy islohotlarning konstitutsiyaviy tamoyillari iqtisodiyotda tadbirkorlik faolligini oshirish, mavjud resurs va salohiyatlardan samarali foydalangan holda jamiyatni barqaror rivojlantirishning maqsad va vazifalarini ro'yobga chiqarishga yo'naltirilganligi bilan ahamiyatli.

Iqtisodiy islohotlarning huquqiy asoslarini takomillashtirish, islohotlarning natijadorligini va samaradorligini ta'minlovchi huquqiy asoslarni maromiga yetkazish qonun ijodkorligida muhim o'rin tutadi. Bu borada Qonunchilik palatasi va uning tegishli masul qo'mitalari o'zlariga aniq rejalarni belgilab olmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning lavozimga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalari qo'shma majlisidagi nutqi.

2. <https://lex.uz> - O'zRes. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

3. “Yangi O'zbekiston” gazetasining shu yil 9-iyun sonida Oliy Majlis Qonunchilik palatasi deputati, Konstitutsiyaviy komissiya a'zosi Adham Shodmonovning “Insofsiz raqobat va monopollashtirishga yo'l qo'yilmaydi” nomli maqolasi.

4. Xujamkulov. D.Y Erkin iqtisodiy hududlar darslik -T: iqtisodiyot , 2019y

